

УДК 32.019.51.327

**ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ:
СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ ВИКОРИСТАННЯ**

**POLITICAL TECHNOLOGIES IN INTERNATIONAL RELATIONS:
THE ESSENCE AND STAGES OF USE**

Коротков Д. С.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу,
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця, (Україна, м. Харків),
Dmytro.Korotkov@m.hneu.edu.ua
ORCID identifier is 0000-0003-2732-0824

Korotkov D. S.

candidate political science, associate professor,
associate professor Department of International
Business and Economic Analysis,
S. Kuznets Kharkiv national university of economics,
(Ukraine, Kharkiv), Dmytro.Korotkov@m.hneu.edu.ua
ORCID identifier is 0000-0003-2732-0824

Проаналізовано категорію «політичні технології» в контексті внутрішньої політики та зроблена спроба змодельовати принцип її діяльності на проекцію зовнішньополітичної сфери держави. Розглянуто феномен глобальних політичних технологій як інструменту боротьби держави в контексті відстоювання своїх національних інтересів. Досліджено вплив м'яких за жорстких глобальних політичних технологій на міжнародні відносини в контексті історичної зміни центрів впливу на світову політику. Встановлено, що починаючи з середини ХХ ст. відбувається боротьба глобальних політичних технологій в міжнародних відносинах. Початком цієї боротьби було протистояння між двома ідеологічними блоками держав на чолі США і СРСР з використанням глобальних технологій (як жорстких, так і м'яких). Сучасні глобальні політичні технології трансформуються стосовно зміни ситуації у світовій політиці.

Ключові слова: політична технологія, другий напрям дипломатії, жорсткі та м'які глобальні технології, ідеологічні блоки, «гостра сила»

The category of "political technologies" in the context of the internal policy of the state is analyzed and an attempt is made to model the principle of its activity on the projection of the foreign policy sphere of the state. The phenomenon of global political technologies is considered as an instrument of the state's struggle in the context of defending its national interests. The influence of soft global political technologies on international relations in the context of the historical change of centers of influence on world politics has been investigated. It is established that since the middle of XX century. there is a struggle of global political technologies in international relations. The beginning of this struggle was the confrontation between the two ideological blocs led by the United States and the USSR, using global technologies (both hard and soft). Modern global political technologies are transforming in the face of changing world politics.

Keywords: political technology, the second strand of diplomacy, hard and soft global technologies, ideological blocs, sharp power

Постановка проблеми. Міжнародні відносини завжди зберігають в тій чи іншій мірі політичний характер. Всі явища, що пов'язані з боротьбою за завоювання, утримання і використання влади або з боротьбою за обмеження самовладдя, за підпорядкування влади, є, політичними. На думку американського дослідника Г. Мортегнтау «...міжнародна політика, подібно будь-якій іншій політиці, є боротьба за владу; якою б не була кінцева мета міжнародної політики, її безпосередньою метою завжди є влада» [5, с.77]. Міждержавний характер міжнародних відносин, що сам по собі передбачає їх політизацію, виражається в двох основних формах контактів: співробітництво і суперництво тією чи іншою мірою інтенсивності. При протилежності характеру цих форм взаємодій основою зовнішньополітичної діяльності держави завжди залишається захист її національних інтересів.

Найбільш поширеними офіційними (дипломатичними) методами співробітництва та захисту державних інтересів є візити та переговори, дипломатичні конференції, наради та зустрічі, підготовка та укладення двох і багатосторонніх міжнародних договорів та інших дипломатичних документів, участь в роботі міжнародних організацій та їх органів, представництва держав за кордоном, освітлення у пресі позиції уряду з тих чи інших міжнародних питань тощо. Відомий британський політолог Х. Булл у своїй книзі «Анархічне суспільство: дослідження проблеми порядку світової політики» виділив декілька основних функцій дипломатії серед яких, дипломатія сприяє: встановленню комунікації між державами/урядами; веденню переговорного процесу в умовах пересікання інтересів; збору інформації про політику суб'єктів міжнародних відносин, що дає можливість передбачити поведінку політичних акторів в певних ситуаціях; мінімізації протистоянь у міжнародних відносинах тощо [11]. Мова йдеться про так званий «перший напрям дипломатії (Track One Diplomacy). Для інтеграції у світове співтовариство та ролі

пасивного учасника (у зв'язку з відсутністю економічних та військових ресурсів) на світовій шахівниці – це звичайний набір інструментарію.

Поступово традиційна дипломатія доповнюється іншою формою дипломатії під назвою «другий напрям дипломатії» (Track Two Diplomacy). На думку американського дипломата та засновника цього концепту Дж. Монтвілля мета «другого напрямку дипломатії» - це «неофіційна, неформальна взаємодія між членами антагоністичних груп чи націй, які прагнуть розвивати стратегії, щоб вплинути на громадську думку, організують людські і матеріальні ресурси в шляхах, які, можливо, допомогли б, вирішувати їх конфлікт» [13]. Зазначимо, що впливати на громадську думку можливо в міжнародних відносинах і за допомогою інструментарію політичних технологій, що використовуються у середині політичного простору країни. На нашу думку, наддержави та великі держави для досягнення своєї мети та впливу у міжнародному просторі використовують глобальні політичні технології (іноді приховані). Головний елемент, який відрізняє «технологію» від «методів» – це опис саме кінцевого результату. Політичні технології в контексті глобальної інформаційно-комунікативної інфраструктури ефективні для використання і в сфері міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення загальних питань політичних технологій зробили Е. Баррі, Т. Грінберг, М. Блакар, О. Соловйов, Н. Тріфт та ін. Уявлення про розуміння сутності політичних технологій та їх місце у структурі демократичних соціально-політичних відносин дають праці Є. Вятра, Л. Гонсалеса, Р. Даля, М. Кроз'є, Дж. Ная, Дж. Сарторі, Х. Томаса, С. Хантінгтона, В. Бебика, М. Малишевського, І. Поліщука та ін. Увага багатьох учених зосереджена в основному на аналізі та змісті політичних технологій у виборчому процесі окремої країни, тоді як питанню використання глобальних політичних технологій у міждержавних відносинах приділяється незначна увага у політологічному дискурсі як світовому, так і українському.

Метою і завданням даного дослідження є аналіз змісту глобальних політичних технологій та їх впливу на міжнародні відносини в контексті історичної зміни центрів впливу на світову політику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головна мета офіційної або неофіційної дипломатії – відстоювання національних інтересів та розв'язання конфліктів (що відбуваються або потенційних), а політичні технології в міжнародних відносинах створюються для маніпуляції громадською думкою на свою користь у державах-противників. На думку харківського політолога І. Поліщука, політичні технології – це інтелектуально спроектовані комплексні алгоритми політичних дій (політичних заходів, акцій, кампаній), які спрямовані на системне підвищення ефективності функціонування політичних суб'єктів з приводу виборення та утримання державної влади [7, с. 716]. Можна вважати такий підхід універсальним та інструментальним в контексті використання політичних технологій у внутрішньому політичному просторі. Але, якщо їх перекласти на проекцію зовнішньополітичної діяльності держави, то необхідно вже говорити про алгоритми політичних дій держави або об'єднання держав, що спрямовані саме на зміцнення свого впливу на людські маси інших держав з метою зміни їх політичної поведінки для захисту своїх національних інтересів. Стосовно характеру використання технологій у міжнародних відносинах, то вони в більшості випадків – латентні. На жаль, політичні технології (жорсткі) в міжнародних відносинах дуже часто використовуються для руйнування. З їх допомогою відбувається підготовка до революції в деяких державах, зміна урядів і одні країни підривають ідеології і державність інших країн.

Стосовно суб'єктів використання глобальних політичних технологій то, у XXI ст. в процесі переходу до багатополлярності і від моноцентричності до поліцентричності проявляються нові характеристики міждержавних відносин глобальної політичної системи: підвищення динаміки світових політичних процесів; реконфігурація, фрагментація, ієрархічність, зміна архітектури глобального світу; формування нових геополітичних осей і загострення суперництва центрів сили, які знову формуються. Якщо в найближче

десятиліття США будуть змушені зосередити увагу, економічні, військові та дипломатичні ресурси, з одного боку, на протистоянні з Росією і Китаєм, а з іншого – на стримуванні радикального ісламу та боротьбу з коронавірусом то це забезпечить можливість деяким державам, які накопичили достатньо сил, претендувати на статус центру сили глобального світу. Великі держави в інших регіонах безсумнівно використовують будь-яку можливість, щоб реалізувати власні стратегічні цілі, в тому числі досягнення контролю над стратегічно важливим для них геополітичним простором. Реалізація стратегічних цілей відбувається і за допомогою глобальних політичних технологій. Необхідно підкреслити, що використовувати активно політичні глобальні технології в міжнародних відносинах можуть тільки ті країни, які мають стан суб'єктності та економічні, інформаційні та фінансові ресурси. Сучасний геополітичний світовий простір з «гарячими» та латентними конфліктами поступово модифікується в систему «змагання» регіональних об'єднань, кожне з яких очолює регіональна держава (США, ЄС, Китай, Росія, Індія, Іран, Бразилія та ін.). Саме регіональні держави мають великий потенціал використання глобальних політичних технологій у міждержавних відносинах для свого впливу у регіоні.

Еволюція міжнародних відносин і глобальної політичної системи буде характеризуватися все більшим ступенем нестійкості і непередбачуваності, яка може тільки наростати в контексті формування багатопольярної поліцентричної системи глобального світу. У цій системі будуть відсутні загальні «правила гри», принципи і норми поведінки глобальних акторів, а також інститути та організації, які могли б ефективно регулювати і контролювати взаємодію різних полюсів і центрів сили глобального світу. Це сприятливий ґрунт для використання різноманітних по впливу - глобальних, регіональних, та по змісту – м'яких та жорстких політичних технологій в міжнародних відносинах.

На нашу думку, починаючи з середини ХХ ст. відбувається боротьба глобальних політичних технологій в міжнародних відносинах, що постійно трансформується стосовно зміни ситуації у світовій політиці. Початком цієї

боротьби було протистояння між двома ідеологічними блоками держав на чолі США і СРСР з використанням глобальних технологій (як жорстких, так і м'яких). Найважливіша функція ідеології полягає в відділенні тієї чи іншої спільноти від решти спільнот, виділяючи ці спільноти як ворожу силу по відношенню до яких проявляється яскраво виражений тенденційний характер, підтверджуючи тим самим, що людина, суспільство, держава і відповідно міждержавні відносини і світове співтовариство в цілому мають світоглядний вимір. М'які глобальні технології - відкриті прийоми і способи досягнення результатів впливу держави (економічні, політичні цінності та ідеали) для залучення на свою ідеологічну сторону громадян держав протилежного табору або тих держав, ще не визначилися. У період «холодної війни» дві могутні світові держави СРСР і США ввели гонку озброєнь, нарощуючи свій військовий потенціал, але з іншого боку всі чудово усвідомлювали, що третя ядерна світова війна буде останньою на Землі, тому для запровадження свого впливу на інші держави світу, і СРСР, і США використовували і інший інструментарій у своїй зовнішньополітичній діяльності. Дійсно, як стверджує американський дослідник Дж. Най, особливість сучасної світової політики, закладена не лише і не стільки «у тому, чия армія зможе отримати перемогу, а у тому, чий сюжет виграє» [10, с. 67]. Необхідно підкреслити, що США і Радянський Союз у своїй зовнішньополітичній діяльності, використовували механізми реалізації відкритих м'яких політичних технологій просуваючи свої цінності (хто капіталістичні, хто соціалістичні) країнам, що розвивалися і переваги своєї ідеології. Зрозуміло, що за цим стояла і військово-матеріальна допомога цим державам, але прагнення «бути привабливим» для цих країн та залучити у «свою орбіту» впливу мирним шляхом, очевидний факт використання відкритих м'яких політичних технологій і це було на рівні державної політики.

У зовнішньополітичній технології США чітко виділялися і підтримувалися пресою три мотиви американсько-радянського ідеологічного протиріччя: СРСР - тоталітарна держава, повинна в гонці озброєнь; СРСР -

атеїстична, аморальна держава і ворог демократії в усьому світі; СРСР винен практично у всіх регіональних конфліктах. У радянської зовнішньополітичної пропаганді, як складової частини глобальної політичної технології, наголошувалося на антидемократичності США, де представники влади не переймаються становищем, умовами життя свого народу, рівнем їх культурного розвитку. Складовою негативного образу США у радянській пропаганді була характеристика їх культури як тієї, що занепадає [6, с. 63].

На той час у боротьбі двох ідеологічних систем, які намагалися поширити свій вплив на більшу кількість країн, було недостатньо використання тільки м'яких технологій. Жорсткі глобальні технології – цілеспрямовано сконструйована сукупність прихованих прийомів і способів досягнення результатів впливу держави для зміни політичного режиму або ідеології в іншій країні для досягнення своїх національних інтересів.

Після Другої світової війни відбувалася активізація національно-визвольного руху в колоніальних імперіях Великобританії, Франції, Голландії, Португалії і Бельгії, яка створила умови для використання м'яких та жорстких глобальних технологій з боку СРСР у цих країнах. Мова йдеться про фінансування та впровадження глобальної політичної технології «перетворення соціалізму в світову систему» як в країнах Східної Європи, так і в країнах «третього світу» (Сирія, В'єтнам, Куба, Лівія, Ангола, Ефіопія, Афганістан, Нікарагуа та ін.). Необхідно зазначити, що це були довготривалі технології впровадження, тому що ще у 1920-ті рр. ХХ ст. для вирішення завдання своєї регіональної присутності Радянський Союз встановлював відносини з групами радикальних націоналістів, трансформуючи їх в партії комуністичної дії. Це відносилось до Єгипту: в 1922 р. місцеві соціалісти вступили в Комінтерн, ставши Єгипетської компартією, у Сирії в 1924 р. виникла Сирійська компартія. Аналогічні, але специфічно пофарбовані процеси розвивалися і в країнах Магрибу. Комуністичні організації Тунісу, Марокко і Алжиру виникали в першій половині 1920-х рр. ХХ ст. [4]. Якщо до Другої світової війни компартії грали роль основного каналу зв'язку з арабським світом або азіатським, то

процес деколонізації розширив радянських регіональну присутність. У Москві розроблялися теорія некапіталістичного шляху розвитку і, як її продовження, теорія соціалістичної орієнтації, покликані виправдати зміну радянського регіонального курсу.

Країни, в яких компартії прийшли до влади в другій половині 40-х років - це Польща, Угорщина, Східна Німеччина, Болгарія, Румунія і Північна Корея. Тут за прямої підтримки СРСР на керівні пости в державному апараті, збройних силах, політичної поліції були призначені «москвичі» - комуністи, які в роки Другої світової війни перебували в СРСР і в низці випадків були частиною радянських правлячих кіл. Без присутності радянських військ подібний розвиток подій та впровадження глобальної політичної технології «перетворення соціалізму в світову систему» було неможливо зважаючи на слабкість компартій.

У 70-ті роки ХХ ст. прокомуністичні сили прийшли до влади в Анголі, Мозамбіку, Ефіопії, Нікарагуа, Гренаді, Південному Ємені та ін. У використанні глобальних політичних технологій іноді проявлявся симбіоз м'якого і жорсткого інструментарію для досягнення зовнішньополітичної мети СРСР та його союзників. Як приклад, збройні конфлікти ХХ ст. у В'єтнамі, Ефіопії, Північній Кореї, Афганістані, Кубі та інших країнах. Зазначимо, що важливу роль грала Куба, яка за погодженням з СРСР, а іноді і без нього, посилювала свої війська для підтримки прокомуністичних урядів в Африці, Латинській Америці та Азії.

Необхідно підкреслити, що з початком президентства Р. Рейгана у США було прийнято лінію на більш жорстку політику стосовно країни-суперника. Крім того, згодом було проголошено нову зовнішньополітичну доктрину, характерною рисою якої став неоглобалізм. Її основи були сформульовані Р. Рейганом у щотижневому радіовиступі 16 лютого 1985 р. і зводились до підтримки адміністрацією президента США антикомуністичних рухів у країнах «третього світу» за допомогою і латентних глобальних політичних технологій. Активізувалося втручання США у справи країн Близького Сходу та Латинської

Америци, а також надання допомоги антикомуністичним рухам спротиву у країнах Африки, Азії, Латинської Америци [6, с. 77].

Існування двохполярного світу проходило на тлі «холодної війни» та з пробою з боку СРСР втілення в життя принципу мирного співіснування із Заходом. Але, економічна і ідеологічна криза країн соціалістичного простору в кінці ХХ ст. призвела до появи нової м'якої глобальної технології - «гуманного соціалізму», або «соціалізму з людським обличчям», але ця технологія не спрацювала і СРСР розпався. Міжнародна система на деякий час стала однополярною з гегемонією США. З розпадом СРСР ініціатива використання глобальних політичних технологій перейшла до США та її союзникам. Мова йдеться про глобальні жорсткі (технології «кольорових революцій») та м'які технології (концепція «м'якої» та «розумної сили» Дж. Ная). В умовах сучасного інформаційного суспільства технології політичної інтернет-комунікації стали потужним інструментом впливу на національні політичні режими - від діяльності по стабілізації власних демократій, до дестабілізації і руйнування політичних режимів держав-супротивників. Найбільш яскраво ця тенденція проявляється в рамках здійснення глобальної політичної технології - кольорових революцій (КР).

На думку О. Пономарьова та Г. Рудова «кольорові революції» являють собою вдосконалені модернізовані технології психоісторичної війни Заходу за світове панування [8, с. 38]. Дійсно, КР – це процес зміни правлячих режимів, який відбувається під тиском масових вуличних акцій протесту, при підтримці та фінансуванні зарубіжних недержавних організацій із значною роллю «зовнішнього гравця». Як, вже відзначалася, глобальні політичні технології – це алгоритми політичних дій держави або об'єднання держав, що спрямовані саме на зміцнення свого впливу на людські маси інших держав з метою зміни їх політичної поведінки. Під це визначення повністю підходять технології «кольорових революцій». Технологія це, перш за все, набір способів для здійснення процесу. Американський дослідник, колишній посол США в Російській Федерації, спеціальний помічник президента США Б. Обама з

питань національної безпеки. М. Макфол, визначає «кольорові революції» як явища, які здатні сформувавши радикальний поштовх для демократичних перетворень та виділяє сім факторів, які необхідні для успішного проведення революції: наявність напівавтократичного, а не повністю автократичного режиму; непопулярність існуючого політичного лідера; наявність єдиної та організованої опозиції; наявність незалежних ЗМІ, що повинні інформувати населення про фальсифікацію виборів; здатність опозиції мобілізувати населення для проведення акцій протесту; можливість незалежного виборчого моніторингу; розбіжність між коерцитивними силами режиму [12, р. 7].

США і в XXI ст. залишаться центром сили глобального міжнародного простору. Сьогодні Сполучені Штати зосереджують в собі відразу політичне, військове, фінансове, валютне, економічне, технологічне, ідеологічне і навіть культурне лідерство. Тим часом в світі немає (і в доступному для огляду майбутньому не передбачається появи) жодної країни і навіть групи держав, які змогли б з'єднати в собі кілька аспектів лідерства. Крім того, ні Китай, ні Індія, ні хто-небудь ще не зможе звалити на себе настільки важкий тягар ні за економічними можливостями, ні з політичних ризиків [2, с. 73]. США, з численними центрами стратегічних досліджень, дослідницькими інститутами та «фабриками думки» (Think Tanks) є лідером в розробці політичних глобальних технологій (як жорстких, так і м'яких).

У 1990 р. професор Гарвардського університету Джозеф Най ввів у науково-комунікативний простір нове поняття «soft power» або «м'яка сила». Цей концепт став основою для глобальної політичної технології США, яку вона з великим успіхом і реалізує. Необхідно звернути увагу на інструментарій цієї глобальної політичної технології, завдяки якому вона формується та використовується державою. «М'яка сила» ґрунтується на таких ресурсах, як культурно-ціннісна привабливість, привабливість національно-державної економічної моделі розвитку, привабливість політичної моделі [3, с. 134].

Боротьба глобальних політичних технологій продовжується. Зараз ми спостерігаємо тенденцію – затребуваність і конкурентоспроможність

авторитарних держав. В процесі всесвітніх економічних криз ряд держав, політичну систему яких прийнято називати авторитарною, продемонстрували свою економічну і політичну ефективність і показали себе гідними конкурентами європейських демократичних держав. У ХХІ ст. розгортається своєрідне змагання між традиційними демократичними державами, які розвивалися в рамках ліберально-демократичної моделі, і країнами, чиї режими прийнято називати авторитарними. Сьогодні після низки глобальних фінансово-економічних криз та вдалою боротьбою з пандемією коронавірусу у Китаї ці останні демонструють свою економічну і політичну ефективність і є гідними конкурентами демократичних держав з ліберальною економікою. Починаючи з 2017 року в політологічному дискурсі з'явилася нова парадигма політичної технології авторитарних країн - sharp power («різка», «гостра сила»). Авторами цього поняття є Крістофер Уокер і Джесика Людвіг з Національного фонду на підтримку демократії (NED, США) [9].

Цифрові платформи і технології, розроблені такими авторитарними режимами, як в Росії і Китаї, готові поширитися в демократичних країнах. Новий складний виклик кидає країнам ЄС, Сполученим Штатам та іншим демократичним державам поширення нових платформ, що спочатку з'явилися в авторитарних системах. Так, хоча користується всесвітньою популярністю додаток ТікТок відомо переважно розповсюджуваними користувачами розважальними відео, є повідомлення, згідно з яким знаходиться в Пекіні головна компанія націлена організувати спілкування на платформі відповідно до педантичності Комуністичної партії Китаю. Ще більше занепокоєння викликає додаток Wechat, яке стає все більш популярним за межами Китаю. Воно ще більш відкрито піддає цензурі політичні висловлювання, поширює неправдиву інформацію і позбавляє її обов'язкової прозорості) [1]. «М'яка сила» та «гостра сила» – нові сучасні форми глобальних політичних технологій в основі яких використовуються засоби маніпулювання громадською думкою в інших країнах і спрямовані на підрив їх політичних систем.

Боротьба політичних технологій в міжнародних відносинах може призвести до того, що вони будуть намагатися вплинути не тільки на споживчі звички і сприйняття окремої людини, але і на поведінку і нормативні основи суспільно-цивільних інститутів, національних держав і міжнародних організацій. Нові глобальні політичні технології в контексті глобальної інформаційно-комунікативної інфраструктури – це реальність у вигляді від маніпуляції дебатами в найважливіших соціальних мережах і комп'ютерній пропаганди до цифрових технологій цензури, що обмежують доступ до джерел інформації. Канали ЗМІ та Інтернет ресурси виступають в ролі ідеологічних та інформаційних провідників, а також є «полем інформаційного бою політичних технологій». При цьому основні сили протиборчих сил фокусуються на формуванні потрібних форм свідомості і сприйняття дійсності громадськістю протилежної сторони.

Використання політичних технологій в міжнародних відносинах – це реальність сучасної світової політики. Глобальні політичні технології трансформуються: змінюється зміст і інструментарій цих технологій, але не мета їх впровадження. Історія показує, що світ не може бути однополярним, інші геополітичні центри завжди будуть прагнути до створення глобальних політичних технологій для вчинення впливу на громадську думку інших країн в контексті захисту своїх національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Авторитарный диктат и его цифровая повестка. URL: <https://glavnoe.ua/news/n357017576-avtoritarnyj-diktat-i-ego-cifrovaja-povestka> (дата обращения 3 марта 2020)
2. Гринин Л. Е. Глобализация тасует мировую колоду (Куда сдвигается глобальный экономико-политический баланс). *Век глобализации*. 2013. № 2. С. 63–78.
3. Коротков Д. С. Концепція «м'якої сили» в контексті зовнішньополітичної стратегії України. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 9. С. 131–136.
4. Косач Г. Прошлое и настоящее арабских компартий. URL: [analytics-and-comments/analytics/proshloe-i-nastoyashchee-arabskikh-kompartiy/#detail](https://analytics-and-comments.com/analytics/proshloe-i-nastoyashchee-arabskikh-kompartiy/#detail) (дата обращения 23 марта 2020)
5. Моргентхау Г. Политические отношения между нациями: борьба за власть и мир. *Теория международных отношений: Хрестоматия* / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Гардарики, 2002. С. 72–88.
6. Покляцька В. В. Еволюція «образу ворога» в американсько-радянських відносинах у 1979-1991 р. : дис. канд. істор. наук / нац. академія наук України ДУ «інститут всесвітньої історії НАН України. Київ, 2017. 271 с.

7. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. С. 715–717.
8. Пономарева Е. Г., Рудов Г. А. «Цветные революции»: природа, символы, технологии. *Обозреватель. Observer*. 2012. № 3. С. 36–48
9. «Різка сила» – нова тактика Китаю і Росії у інформаційному просторі. URL: <https://matrix-info.com/rizka-syla-nova-taktyka-kytayu-i-rosiyi-u-informatsijnomu-prostori/> (дата звернення 3 березня 2020)
10. Филимонов Г. Ю. Актуальные вопросы формирования российского потенциала «мягкой силы». *Вестник РУДН: Политология*. 2012. № 1. С. 67-82.
11. Bull's Hedley The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics. URL: [http://cosmopolitikos.110mb.com/Notes/Bull%20-%20Anarchical%20Society%20\(1977\).pdf](http://cosmopolitikos.110mb.com/Notes/Bull%20-%20Anarchical%20Society%20(1977).pdf) [Accessed 16 March 2020]
12. McFaul M. Transition from Postcommunism. *Journal of Democracy*. 2005. Volume 16. Number 3. P. 5–18.
13. Mapendere Jeffrey. Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Track. *Culture of Peace Online Journal*. 2005. 2(1). URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/TrackOneandaHalfDiplomacy_Mapendere.pdf [Accessed 12 March 2020]

References

1. Avtoritarniy diktat i ego tsifrovaya povestka. URL: <https://germany.mfa.gov.ua/ua/ukraine-de/diplomacy> (03.03.2020)
2. Grinin L. E. Globalizatsiya tasuet mirovuyu kolodu (Kuda sdvigaetsya globalniy ekonomiko-politicheskiy balans). *Vek globalizatsii*. 2013. № 2. S. 63–78.
3. Korotkov D. S. Kontseptsiiia «miakoi syly» v konteksti zovnishnopolitychnoi stratehii Ukrainy. *Naukovo-teoretychnyi almanakh «Hrani»*. 2018. T. 21. № 9. S. 131–136.
4. Kosach G. Proshloe i nastoyashee arabskikh kompartiy. URL: analytics-and-comments.com/analytics/proshloe-i-nastoyashee-arabskikh-kompartiy/#detail (23.03.2020)
5. Morgentau G. Politicheskie otnosheniya mezhdru natsiyami: borba za vlast i mir. *Teoriya mezhdunarodnyih otnosheniy: Hrestomatiya / pod red. P. A. Tsyigankova*. Moskva: Gardariki, 2002. S. 72–88.
6. Pokliatska V. V. Evoliutsiia «obrazu voroha» v amerykansko-radianskykh vidnosynakh u 1979-1991 r. : dys. kand. istor. nauk / nats. akademiia nauk Ukrainy DU «instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy. Kyiv, 2017. 271 s.
7. Politolohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk / za red. M. P. Trebina. Kharkiv : Pravo, 2015. S. 715–717.
8. Ponomareva E. G., Rudov G. A. «Tsvetnyie revolyutsii»: priroda, simvoliyi, tehnologii. *Obozrevatel. Observer*. 2012. № 3. S. 36–48.
9. «Rizka syla» – nova taktyka Kytaiu i Rosii u informatsiinomu prostori. URL: <https://matrix-info.com/rizka-syla-nova-taktyka-kytayu-i-rosiyi-u-informatsijnomu-prostori/> (03.03.2020)
10. Filimonov G. Yu. Aktualnyie voprosyi formirovaniya rossiyskogo potentsiala «myagkoy silyi». *Vestnik RUDN: Politologiya*. 2012. № 1. S. 67 82.
11. Bull's Hedley The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics. URL: [http://cosmopolitikos.110mb.com/Notes/Bull%20-%20Anarchical%20Society%20\(1977\).pdf](http://cosmopolitikos.110mb.com/Notes/Bull%20-%20Anarchical%20Society%20(1977).pdf) [Accessed 16 March 2020]
12. McFaul M. Transition from Postcommunism. *Journal of Democracy*. 2005. Volume 16. Number 3. P. 5–18.
13. Mapendere Jeffrey. Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Track. *Culture of Peace Online Journal*. 2005. 2(1). URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/TrackOneandaHalfDiplomacy_Mapendere.pdf [Accessed 12 March 2020]